

O nestabilite kapitalizmu a rôznych riešeniach tejto nestability

Hilaire Belloc

9. januára 2021 ✝ *História*

pokračovanie II. časti - Zánik otrockého a vznik kapitalistického štátu

V druhej časti krátkej série článkov podľa knihy *Otrocký štát* bola zhrnutá Bellocova úvaha o procese, ktorým sa otrocký štát staroveku vytratil z dejín a bol nahradený spoločnosťou založenou na vlastníctve pôdy a výrobných prostriedkov čo možno najväčšou časťou spoločnosti. Spätne a najmä z nedostatku lepšieho mena takýto štát voláme distributivistický, prípadne podielový.

Belloc vo svojej úvahe následne veľmi výstižne ukazuje, ako stála protestantská vzbura Anglicku za akumuláciou obrovskej časti bohatstva v rukách stále menšej skupiny ľudí a súčasne viedla ku vzniku obrovského množstva nemajetných proletárov. Takže napokon anglická reformácia pripravila všetko potrebné pre vznik kapitalizmu. Ten sa však javí ako nestabilné a rýdzo dočasné zriadenie, pričom jeho nestabilitu je možné riešiť dvoma základnými spôsobmi. A práve o tejto nestabilite a jej riešeniach je tretia časť textu. Zdá sa tiež, že Belloc nemal dostatok informácií o bolševickom kolektivistickom experimente, no i tak výborne vystihol jeho otrocký charakter. (red.)

Kapitalistický štát je nestabilný, je to vlastne len obdobie medzi dvoma stabilnými spoločenskými stavmi. Pripomeňme si ešte raz definíciu kapitalistického štátu: Kapitalistická spoločnosť je taká, v ktorej je vlastníctvo výrobných prostriedkov vyhradené iba veľmi malej skupine slobodných občanov, zatiaľ čo masu ostatných slobodných občanov sú zbavené vlastníctva výrobných prostriedkov, sú proletármi. **V kapitalizme existuje súkromné vlastníctvo a politická, občianska sloboda.** Ale súkromné vlastníctvo sa týka len tak malej časti občanov, že charakter štátu je formovaný masou nemajetných proletárov. Tí sú politicky slobodní, ale hospodársky bezmocní. Štát prežíva, iba ak sa v ňom tvorí bohatstvo. Bohatstvo tvoria v prvom rade tí, ktorí výrobné prostriedky vlastnia a za podmienok, ktoré oni stanovujú. To zvyčajne vedie k tomu, že časť bohatstva vytvoreného nemajetnými prípadne majetnými. Takto vytvorená spoločnosť nemôže vytrvať, pretože v nej pôsobia **dve silné a protichodné pnutia**, ktorých rozpor rastie s tým, ako sa zdokonaľuje kapitalizmus.

Prvé pnutie vzniká z rozporu medzi mravnými teóriami, na ktorých spočíva štát a sociálnymi faktami, ktoré tieto teórie nedokážu zmeniť. Druhé pnutie vzniká z neistoty, do ktorého kapitalizmus uvrhuje veľkú časť populácie a všeobecnej úzkosti a pocitu ohrozenia, ktoré sprevádzajú proletára v každej minúte jeho života. Mravný fundament, na ktorom sú stavané naše zákony a z ktorého vyrastajú naše konvenčné spoločenské formy predpokladá **štát zložený zo slobodných občanov.**

Naše zákony chránia vlastníctvo ako prirodzenú inštitúciu, ktorá sa týka všetkých občanov a všetci občania ju rešpektujú. Trestajú krádež, ktorá je zločinom len ak slobodný občan oberie o majetok iného slobodného občana, trestajú podvod, v ktorom slobodný človek z nekalých motívov falošnými argumentami presvedčí iného, aby sa zúčastnil svojím majetkom na nejakom podujatí. Za jediný mravný predpoklad zmluvy považujú slobodu všetkých zmluvných strán, vlastníkovi dávajú moc odkázať svoj majetok komu chce, odsudzujú toho, kto iného poškodil a predpisujú mu zaplatiť odškodné. Sankciou, na ktorej podľa tejto teórie spočíva sociálny život, je zákonný trest uvalený a vynútiteľný súdom. Základom blahobytu a bezpečnosti občanov, je podľa tejto teórie súkromné vlastníctvo, ktoré má moc chrániť pred existenčnou neistotou a umožňuje nám slobodne konať vo vzťahu k druhým.

K tejto mravnej teórii sa utieka aj samotný kapitalizmus, keď je v ohrození. A teraz si to porovnajme s faktickým stavom kapitalistickej spoločnosti v Anglicku. Povedomie vlastníctva zostalo ako inštinkt zachované u väčšiny občanov, ale vlastníctvo výrobných prostriedkov je v praxi neznáme pre 95 percent z nich. Stovky najrôznejších podvodov, ktoré sú výsledkom nespútanej hospodárskej súťaže medzi malým počtom súťažiacich, ku ktorej vedie neobmedzená chamtivosť, nie sú a ani nemôžu byť trestané.

Náš právny systém je nástroj na ochranu hrstky bohatých vlastníkov pred potrebami a nenávisťou väčšiny vydedených spoluobčanov. Drvivá väčšina tzv. „slobodných zmlúv“ sú vydieračské kontrakty, do ktorých vstupuje slobodne len jedna strana. Druhá nemôže odmietnuť, lebo alternatívou je smrť hladom. Základnou sociálnou skutočnosťou je, že možnosť vlastnej existencie je závislá na vôli majetných. Vlastníci ju môžu proletárom dopriať ale môžu im ju aj uprieť.

Skutočnou sankciou nie je trest vymeraný súdom, ale to, že nemajetnému je možné uprieť jeho existenciu. A väčšina ľudí sa bojí viac straty zamestnania ako zákonného trestu a disciplína, ktorá drží ľudí v moderných výrobných podnikoch je strach. Pánom Angličana nie je kráľ, ani štátne úrady, je to kapitalista. Kto tieto skutočnosti popiera, robí to na úkor svojej poctivosti alebo svojej inteligencie. Toto mravné pnutie, teda rozpor medzi tým, čo zákony a predpisy predstierajú a čo v spoločnosti naozaj je, robia kapitalistickú spoločnosť extrémne nestálou.

Druhé pnutie, ktoré vedie k nestabilite kapitalizmu, vzniká z faktu, že **kapitalizmus ničí životnú istotu**. Na jednej strane máme všeobecnú politickú slobodu, ale majetkom disponuje len malá časť. Z toho nutne povstane konkurenčný trh, v ktorom má práca len takú hodnotu, akú má prebytok, ktorý z nej dostane kapitalista. Ak robotník nemôže pracovať, je bezcenný, ak nevládze pracovať vo vyššom veku toľko, ako za mlada, má nižšiu cenu.

Človek, ktorý dosiahol také postavenie, že môže produkovať bohatstvo (to by mal byť normálny výsledok ľudskej práce), človek zaistený majetkom istej výšky a trvalej formy, nie je vo svojich neproduktívnych dobách produktívnejší ako nezamestnaný proletár. Ale jeho život je v rovnováhe udržiavaný rentou, úrokom a mzdou. Má istý prebytok, ktorý funguje ako zotrvačník a prináša istotu aj v ťažších životných obdobiach. Proletár je na tom horšie. Kapitalista sa díva na proletára len cez nadhodnotu, ktorú pre neho znamená. Kapitalista si kupuje len isté výseky z ľudského života a o iné sa nestará. Človek o sebe uvažuje v celistvosti; od narodenia až po smrť uvažuje o vlastnej bezpečnosti, živobytí, túžbach a plánoch, povinnostiach, charaktere. Kapitalista si kupuje len malé úseky jeho života a o ostatné sa človek musí postarať sám. A keď nič nemá, tak nech umrie od hladu.

Tam, kde výrobné prostriedky vlastní len nepatrná menšina, tak tam je úplne slobodný štát nemožný.

Úplne kapitalistický štát je tiež nemožný, hoci sa k nemu moderné Anglicko veľmi priblížilo. V dokonalom kapitalizme by pre proletára nebolo ani jedla ani príbytku, pokiaľ by teda práve nebol zamestnaný. To by rýchlo ukončilo životy väčšiny proletárov a zároveň by to ukončilo život samotného kapitalizmu, lebo by vyschol prameň pracovnej sily, ktorú kapitalista potrebuje.

Kapitalizmus preto nemôže logicky pokračovať až do svojej krajnosti, lebo by zahubil aj sám seba. Kapitalizmus musí uchovávať veľké davu proletárov pri živote nekapitalistickými metódami. Dá sa vypozerovať v dejinách, že čím kapitalizmus viac mocnel a naberal na sile, čím viac sa stával pánom chudobného človeka, tým viac ustupoval zo svojich logicky dôsledných pozícií. Z logiky systému, z ktorého ťaží, kapitalista nemá žiadnu priamu motiváciu k udržiavaniu nepotrebných proletárov pri živote, ale robí to.

Pôsobí tu ešte druhý faktor – konkurenčná anarchia vo výrobe. Uvažujte o výrobnom procese, pri ktorom sú výrobné prostriedky v rukách maličkovej menšiny a ktorej pohnútkou k zamestnaniu proletariátu pri výrobe nie je užitočnosť vytvoreného bohatstva, ale benefit zo zisku. Ak by jestvovala úplná politická sloboda, tak by sa konkurujúci majitelia výrobných prostriedkov navzájom pokúšali zničiť alebo ovládnuť, či predávaním pod cenu, či kartelovými dohodami, či inými spôsobmi a to by vnieslo obrovskú mieru neistoty aj medzi vlastníkov. Hospodárska súťaž je však regulovaná do tej miery, že znevýhodňuje len menších a menej majetnejších konkurentov. Je to v dôsledku tichej dohody medzi štátom a kapitalistami. Takže tu tiež kapitalizmus nejde, pri aplikácii politickej slobody občanov, ktorá je jedným z jeho konštitučných znakov, do logických dôsledkov.

Ak by existoval kapitalizmus vo svojej najčistejšej podobe, tak by súdy netrestali dumpingové ceny, netrestali by tajné spolky a dohody, vlády by neobmedzovali podnikanie a obchodovanie reguláciami a obmedzovaním voľného trhu a hospodárskej súťaže, štáty by neregulovali pracovné zmluvy poisteniami, minimálnymi mzdami a inými obmedzeniami. Je očividné, že politická sloboda, ktorú kapitalizmus vo svojej vrcholnej podobe potrebuje, je preč. **Neistota a nestabilita, ktorú dokonalý kapitalizmus prináša, sú zhubné aj pre kapitalizmus samotný a štátne regulácie trhu (aj pracovného) sú predzvesťou nástupu nového a stabilnejšieho systému, ktorý za nejaký čas nahradí kapitalizmus.**

Z fyziky vieme, že teleso, ktoré nie je v rovnováhe, hľadá spôsob, ako sa do trvalej rovnováhy dostať. Kyvadlo hľadá rovnovážnu polohu, mnohouholník, balansujúci na niektorom zo svojich vrcholov, sa tiež časom dostane do polohy v pokoji. Kapitalistický štát si je svojej nestability vedomý a preto hľadá spôsob, ako sa pretvoriť v štát stabilný a v rovnováhe.

Sú tri spoločenské inštitúcie, ktoré by mohli nahradiť kapitalizmus. Otroctvo, socializmus a distribuované vlastníctvo. Je možné predstaviť si ich vzájomnú kombináciu, ale v zásade nejestvuje žiadna iná možnosť. Problém sa točí okolo moci nad výrobnými prostriedkami a slobody. V kapitalizme vlastní výrobné prostriedky malá menšina, politickú slobodu majú všetci. Ak je takýto systém nestabilný, **stabilitu získa zmenou jedného alebo druhého predpokladu.** Teda alebo je treba zmeniť vlastníctvo výrobných prostriedkov malou menšinou, alebo je treba zmeniť stav politickej slobody. Alebo oboje. **Sloboda má len jednu alternatívu a to svoju negáciu.**

Človek alebo je slobodný, aby pracoval, či nepracoval, podľa svojej vôle, alebo je mu povinnosť pracovať uložená zákonnou mocou štátu a výkonná moc štátu túto povinnosť vymáha. V tomto druhom prípade človek spĺňa definíciu otroka. **Takže riešením nestability kapitalizmu môže byť zavedenie otroctva.**

Skrze zákonné nariadenia by bolo možné zaistiť bezpečnosť, istotu a aj hmotný dostatok pre nemajetných, teda pre otrokov. Bezprostrednému zavedeniu otroctva však bráni ešte živá kresťanská tradícia a žiaden reformátor sa neodváži otvorene to navrhnúť. Preto sa reformátorské teórie o spoločnosti budú snažiť problém slobody obísť a budú sa sústreďovať na druhú zložku kapitalizmu, nesprávne rozdelenie vlastníctva. **. Ak sa vám vlastníctvo vyhradené malej menšine javí ako zlé, môžete dať vlastníctvo mnohým, alebo nikomu.** Tretia cesta nie je.

Nedať vlastníctvo nikomu znamená zveriť vlastníctvo výrobných prostriedkov štátu, prípadne nejakej, so štátom spojenej korporácii a vláda nad nimi bude vykonávaná cez ustanovených úradníkov. Či budú títo úradníci kontrolovaní štátom alebo inou inštitúciou, nie je dôležité. Alternatívou je dať vlastníctvo mnohým, teda rozšíriť malý počet vlastníkov, typický pre kapitalizmus na väčšinu slobodných občanov. Prvé riešenie je kolektivistické (socialistické), druhé je distributivistické.

Distributivistické rozdelenie majetku však sociálni reformátori odmietajú a takmer unisono sa hlásia k riešeniu kolektivistickému, v ktorom proletárske davy zaplatia za istotu a bezpečnosť otroctvom.

Kapitalistický štát dáva vzniknúť kolektivistickej teórii, ktorá keď bude implementovaná do štátneho zriadenia, splodí niečo úplne odlišné od kolektivismu - otroctvo.

Prečo je rozdelenie majetku čo najväčšiemu počtu občanov nepravdepodobným riešením nestability kapitalizmu? Toto riešenie podporujú konzervatívci a prívrženci tradície. Títo majú v úcte staré formy kresťanského života a chcú by ich zachrániť. Vedia, že takéto rozdelenie majetku vedie k zdravším a pokojnejším sociálnym pomerom a šťastnejšiemu životu občanov. Vedia, že sa takýto systém už kedysi osvedčil. Neuvedomujú si však, že nezdravý stav spoločnosti sa len tak ľahko nevzdá a neprijme ich riešenie.

Kolektivisti naopak hovoria, že pôda a kapitál sa má zveriť štátnym úradníkom a predpokladajú, že títo budú pracovať v prospech štátu. Navrhujú doposiaľ neexistujúce a nevyskúšané riešenie. Uvedomujú si však, že chorobný stav spoločnosti sa ľahšie poddá kolektivismu, ako distributivismu. Dnes je bežné, že štát kúpi nejaký podnik a z jeho výnosu prispieva do svojho rozpočtu. Pokus rozdeliť takýto podnik na množstvo podielov a tie nejakým spravodlivo podeliť medzi občanov je zdĺhavý a prakticky ťažko uskutočniteľný. Ten, kto chce rozdeľovať majetok medzi mnohými, ide proti prúdu, kým kolektivista sa vezie z kopca. Vyhlásiť, že nikto nesmie byť vlastníkom a následne všetko skonfiškovať sa dá pomerne jednoducho, vyhlásiť, že vlastníci musia byť mnohí, skonfiškovať a potom rozdeľovať, to je nesmierne náročné a má to potenciál priviesť do záhuby štát, ako taký.

Najväčšou prekážkou proti takémuto zásahu je morálny odpor. Budú ľudia majetok chcieť? Budú mať úradníci silu otriasť mocou boháčov? Budú vedieť rozdeliť skonfiškovaný majetok spravodlivo a rozumne?

Distributivismus v minulosti vznikol z pozvoľnej premeny otrokárskej spoločnosti, ktorá trvala tisíc rokov. Kolektivistický experiment naopak pokračuje v intenciách kapitalizmu. Uvažuje a hovorí v kapitalistických

pojmoch, nežiada od proletariátu veľa, veľa mu však sľubuje. Lichotí chůfkam, ktoré vyvolal kapitalizmus, sľubuje davom zamestnanosť, ktorú považujú za jediný spôsob príjmu, sľubuje existenčnú bezstaranosť. Chce spravovať, vládnuť, chce zvyšovať mzdu, chce dávať penziu, pokutovať, všetko, ako robí kapitalizmus. Rozdiel medzi proletárom v kapitalizme a socializme je nepostrehnuteľný.

Keby zajtra znárodnili naše železnice, doly, telefónne spoločnosti, armáda robotníkov by postrehla len nepatrné zmeny. Pre minoritu dnešných vlastníkov kapitálu je kolektivismus samozrejme nepriateľom, ale je to nepriateľ, ktorému rozumejú a s ktorým dokážu vyjednávať zrozumiteľným jazykom. V celom pláne, ako transformovať spoločnosť na kolektivistickú (socialistickú), niet nič reakčné, nič nelogické, čomu by kapitalistický svet nerozumel. Keby sa však celá krajina nejakým zázrakom zmenila na spoločnosť slobodných vlastníkov, bol by to obrovský prevrat. Žasli by sme nad neobvyklou novou situáciou, nerozumeli by sme ako a čo robiť.

Obraz prirodzeného prechodu kapitalizmu do kolektivismu sa zdá natolko očividný, že mnohí kolektivistickí minulej generácie verili, že medzi nimi a uskutočnením ich ideálu stojí iba nevedomosť ľudstva a keď sa dobre a dôkladne vysvetlí, prevrat sa istotne uskutoční. To bola minulá generácia. Dnešná generácia kolektivistov si bolestne uvedomuje (tí poctiví a úprimní), že štát, ktorý sa s každou novou socialistickou reformou vynára a nabera jasnejšie obrysy, nebude kolektivistický. **Bude to štát otrocký**, v ktorom bude obrovská časť populácie zákonom nútená pracovať a ako odmenu, za nútenú prácu, získa hmotné zabezpečenie, ktoré starý kapitalizmus nedokázal poskytnúť.

V poslednej, IV. časti, sa pozrieme na niekoľko Bellocových postrehov, ktoré ukazujú, že otrocký štát už vlastne nastal. Že už je tu a stane sa riešením nestability kapitalistického systému. Predtým je však užitočné upozorniť, že socialistický štát, v ktorom sme žili pred rokom 1989, ponúkal sociálne istoty, zamestnanie a strechu nad hlavou každému občanovi, hoci na druhej strane zároveň na každého uvalil povinnosť pracovať. Tým sa pointa autora, ktorý hovorí, že kolektivistický štát, ktorý sa mal vynoriť, že bude vo svojej podstate otrocký, pozoruhodne výborne zhoduje so skutočnosťou. Tiež sa zdá byť očividné, že zriadenie, v ktorom žijeme dnes, nie je čistý kapitalizmus. Napriek verbálnym proklamáciám každej jednej doterajšej vlády o zámeroch vytvoriť silnú strednú vrstvu, je každým rokom stále menej občanov, ktorí vlastnia výrobné prostriedky. Rovnako sloboda podnikat' a obchodovať obmedzená „miliómom“ zákazov/príkazov formou zákonov a predpisov stále viac vedie k situácii, kedy sociálne istoty a vôbec celá existenčná bezpečnosť budú podmienené istou formou nútenej práce.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/o-nestabilite-kapitalizmu-a-roznych-rieseniach-tejto-nestability/>